

มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

THE CONCEPT OF TEACHER IN CONFUCIAN PHILOSOPHY AND BUDDHISM

เบญจมาภรณ์ ฤไชย¹ และกนกพร นุ่มทอง²

Benjamaporn Ruechai¹ and Kanokporn Numtong²

¹สำนักการศึกษาทั่วไป สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

²ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹General Education, Panyapiwat Institute of Management

²Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Received: February 13, 2023 / Revised: July 25, 2023 / Accepted: July 26, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ 2) ศึกษา มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา และ 3) วิเคราะห์และเปรียบเทียบ มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์หลุนอี้ฉบับภาษาไทยควบคู่กับฉบับภาษาจีน ศึกษาหนังสือพุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชื่อมโยงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ แบ่งออกเป็น 6 ประการ โดยใช้ความรักเป็นรากฐานในการสั่งสอนและดูแลศิษย์ มุ่งปลูกฝังคุณธรรมแก่ศิษย์ และพึงรู้จักเรียนรู้อยู่เสมอ 2) มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 6 ประการ โดยมีหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลักธรรมสำคัญที่กล่าวถึงการเป็นครูได้ชัดเจนที่สุด และ 3) ประเด็นเปรียบเทียบ พบว่า ทั้งปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนาต่างเชื่อว่าครูเป็นบุคคลสำคัญที่คอยฝึกฝนศิษย์ให้เกิดปัญญา ส่วนมโนทัศน์ที่แตกต่างกันได้แก่ การบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุเป้าหมายการดำรงชีวิตตามอัตถะ 3 ทั้งสองแนวคิดมีเป้าหมายในการบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุในระดับต้นและระดับกลางเหมือนกัน แต่ในปรัชญาขงจื้อไม่พบคำสอนที่กล่าวถึงการบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุประโยชน์ระดับสูง คือ การสอนให้รู้แจ้งถึงสภาวะธรรมของสิ่งทั้งหลายและการเข้าถึงสภาวะนิพพาน

คำสำคัญ: มโนทัศน์ความเป็นครู ครู ขงจื้อ พุทธศาสนา หลักกัลยาณมิตรธรรม 7

Abstract

This research article intends to: (1) examine the concept of teacher in Confucian philosophy; (2) study the concept of teacher in Buddhism; and (3) analyze and compare the concepts of teacher in Confucian and Buddhist philosophy by using data from the Thai and Chinese versions of the Lun Yu scripture and the revised and expanded version of the Buddhist Dharma book. Data was analyzed with content analysis and connection. Research results are as follows: (1) the concept of teacher in Confucian philosophy comprises 6 aspects with the use of love as the foundation for instruction and caring for pupils, emphasizing the development of morality

in students, and keeping on learning regularly; (2) the notion of being teacher in Buddhism comprises aspects with the 7 Kalyanamitta Dhamma principles as the most important Dhamma principles that most clearly refer to being teacher; and (3) as for the comparison issues, it is found that both Confucian philosophy and Buddhism regard teachers as important persons who educate students to gain wisdom and cultivate students to accomplish three aims of self-realization at the primary and intermediate levels; while the two philosophies are different in that the Confucian philosophy does not mention the training of followers to achieve greater rewards, such as teaching insight about the true nature of all things and achieving Nirvana.

Keywords: Concept of being Teacher, Confucian Philosophy, Buddhism, Kalyanamittadhamma 7

บทนำ

“ครู” คำนามหนึ่งพยางค์ที่มีความสำคัญและมีความหมายลึกซึ้ง มีผู้คนมากมายให้คำจำกัดความว่า ครูที่แตกต่างและหลากหลาย พระครูโกวิทสุตากรณ (สมติโกวิท) ได้ให้นิยามไว้ว่า ครูมีฐานะเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่อง เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรมที่พึงประสงค์ ด้วยว่า คนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคมให้เกิดการพัฒนาและมีความเจริญรุ่งเรือง (Phrakru Kowitsutaporn (Somdee Kowito), 2017, p. 128) พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานระบุว่า ครู หมายถึง ผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ (Royal Academy, 2011, p. 235) เรามักพบการให้คำจำกัดความ คำว่าครูจากประสบการณ์ ความรู้สึก ความประทับใจ หรือความคาดหวังของแต่ละบุคคล โดยถ่ายทอดเป็น ประโยค คติพจน์ หรือคำกลอน เพื่อสื่อสารกับสังคมว่าครูที่ดีควรเป็นอย่างไร เช่น ในท่อนหนึ่งของเนื้อเพลงพระคุณที่สาม คำร้องและทำนองโดย ครูอร่าม ขาวสะอาด มีคำจำกัดความเกี่ยวกับครูข้อความหนึ่งที่ได้ยินมา ช้านาน “แต่ว่าใครหนอใครเปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็น เรือจ้าง” (Trueplookpanya, 2023)

ในคัมภีร์หลุนอี่ว คัมภีร์ที่เก็บรวบรวมคำสอนของขงจื้อ ไม่ได้ปรากฏคำจำกัดความของครูในมนทัศน์

ของขงจื้อที่ชัดเจน แต่ปรากฏลักษณะการเป็นครูจากคำบอกเล่าของลูกศิษย์ที่เชื่อถือกันว่า “อาจารย์ของเรา อ่อนโยนใจดี มีสมาคารวะ เรียบง่าย ผ่อนปรน ให้เกียรติอาจารย์จึงได้มีความรู้มากมาย วิถีหาความรู้ของอาจารย์ ต่างจากวิธีของคนอื่นมิใช่หรือ” (Satha-Anand, 2019, p. 310) นี่อาจเป็นภาพลักษณ์ความเป็นครูที่พึงเอาเป็นแบบอย่างในมนทัศน์ของศิษย์ของขงจื้อ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อว่า แท้จริงแล้วขงจื้อได้กล่าวถึงความเป็นครูไว้อย่างไรบ้าง

ในหนังสือพุทธธรรม หนังสือสำคัญที่ใช้ศึกษาหลักธรรมในพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน ระบุว่าในทางพุทธศาสนา กัลยาณมิตร ไม่ได้หมายถึงเพื่อนที่ดีเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ยกตัวอย่าง พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญาว่าสามารถสั่งสอนและแนะนำได้แม้จะอ่อนวัยกว่า (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2009, p. 623) จะเห็นว่าจากการยกตัวอย่างในข้อความข้างต้น หมายถึง ครู ต้องพึงเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งจะพบว่า กัลยาณมิตร ในความหมายทางพุทธศาสนาที่อ้างอิงจากข้อความที่ระบุในหนังสือพุทธธรรมนี้ มีความใกล้เคียงกับภาพลักษณ์ความเป็นครูที่ศิษย์ของขงจื้อชื่นชม เป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าแท้จริงแล้ว “ครู” ในมนทัศน์ของขงจื้อและพุทธศาสนา ให้คำจำกัดความหรือให้แนวคิดไว้อย่างไร

งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษามโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา เพื่อได้เข้าใจถึงแนวคิดความเป็นครูที่ลึกซึ้ง ตลอดจนสามารถนำแนวคิดมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตความเป็นครูได้อย่างภาคภูมิ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ
2. เพื่อศึกษามโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

บททวนวรรณกรรม

ความหมายของคำว่า ครู ใ้ดังนี้ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานระบุว่า “ครู” (น.) หมายถึง ผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ (Royal Academy, 2011, p. 235) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ระบุว่า ในภาษาบาลี ครู มีความหมายตรงกับคำว่า ครู หมายถึง นำเคารพ ประพฤติสมควรแก่ฐานะ สร้างความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งทางใจ และปลอดภัย (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2009, p. 204)

จากการค้นคว้าฐานข้อมูลในประเทศไทยยังไม่พบการศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อกับพุทธศาสนา แต่พบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดความเป็นครูอยู่จำนวนมาก รวมถึงงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นครูและครูมืออาชีพ หลักธรรมสำหรับครูในพุทธศาสนา และการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทความเป็นครูในพุทธศาสนากับศาสนาอื่น อาทิ

Sreechanhod (2014) ได้ศึกษาหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในพระไตรปิฎกสำหรับครู โดยสรุปไว้ว่า ครูเป็นกัลยาณมิตรที่คอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตร

ที่หวังดีมีความจริงใจตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 คือ 1) ปิโย ครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 2) ครู คือ ครู ต้องมีความน่าเคารพและประพฤติสมควรแก่ฐานะ 3) ภาวนีโย ครู คือ บัณฑิตต้องเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ 4) วตตา จ ครูต้องรู้จักชี้แจงแนะนำ และตักเตือน 5) วจนกขโม ครูจะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคในทุกด้าน 6) คมภิรณจ ถ้า กตตา ครูต้องสามารถอธิบายและเรียนรู้เรื่องซับซ้อนได้ และ 7) โน จณฺฐาเน นิโยชเย ครูต้องไม่แนะนำหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

Chalakbang (2016) กล่าวว่า จิตวิญญานความเป็นครูเป็นคุณลักษณะสำคัญของครูมืออาชีพ โดยจิตวิญญานความเป็นครู ประกอบด้วย การมีคุณธรรมจริยธรรม การตระหนักรู้และปฏิบัติตนบนวิถีความเป็นครูและจรรยาบรรณวิชาชีพครู รักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีความเชี่ยวชาญในการสอน และต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การมีจิตวิญญานความเป็นครูจะส่งผลให้ครูมีคุณธรรมและจริยธรรมช่วยให้ครูสามารถพัฒนาหรือยกระดับความคิดและทักษะ มีความสุขและภาคภูมิใจในอาชีพครู ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคม

Phrakru Kowitsutaporn (Somdee Kowito) (2017) กล่าวว่า ครูในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทต้องประกอบด้วยคุณสมบัติภายใน คือ คุณลักษณะตามหลักของกัลยาณมิตรและต้องประกอบด้วยลักษณะของครูที่ดี 5 ประการ ได้แก่ ฝึกฝนให้คนเป็นคนดี สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอนศิลปวิทยาให้อย่างไม่ปิดบัง ยกย่องให้เป็นแบบอย่างต่อเพื่อนฝูง และป้องกันอันตราย แนวคิดความเป็นครูระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ฮินดู มีจุดที่เหมือนกันคือ ครูมีหน้าที่สั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม และเป็นกัลยาณมิตรกับศิษย์ และมีจุดต่างกันคือ เป้าหมายสูงสุดของการสอน พระพุทธศาสนามีเป้าหมายคือ การเข้าถึงพระนิพพาน ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเป้าหมายเพื่อการเข้าถึงพรหมัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องในฐานข้อมูลสำคัญของประเทศจีนพบว่า ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบโน้ตศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อกับพุทธศาสนา แต่พบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดด้านการศึกษาในปรัชญาขงจื้อและคุณธรรมสำคัญของขงจื้อสำหรับการเป็นครู อาทิ

Kong (2010) กล่าวถึง แนวคิดหลักขงจื้อกับคุณธรรมภายในของครูในประเทศจีนว่า แนวคิดเรื่องความรักมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ และจารีตธรรมเนียมมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาจิตวิญญาณและธรรมชาติของการเป็นครู มนุสสธรรม คือ บรรทัดฐานของคุณธรรมในเพื่อนมนุษย์ที่มีต่อกัน จาริต คือ บรรทัดฐานคุณธรรมในการใช้ชีวิต ฉะนั้นสองสิ่งนี้จึงสำคัญต่อการพัฒนาครู การใช้มนุสสธรรมพัฒนาครูสามารถทำได้โดยรักในอาชีพครู รักในศิษย์ รักขานวินัยในตนเอง การรู้จักจาริตช่วยให้ตระหนักถึงหน้าที่คุณธรรมที่พึงมี และการรักษาระเบียบวินัย

Chen (2016) ได้ศึกษาแนวคิดการสอนของขงจื้อกับการพัฒนาวิชาชีพครูร่วมสมัย ภายใต้โมทัศน์ การสอนและเรียนรู้ต้องพัฒนาควบคู่กันไป (教学相长) โดยกล่าวว่า การสอนคือหน้าที่ของครู และการเรียนรู้คือรากฐานความเป็นครู ฉะนั้นครูจึงปฏิเสธสองสิ่งนี้ไม่ได้ ครูจึงควรสอนอย่างเป็นมิตรและเรียนรู้อย่างมีความสุข หากสามารถทำตามแนวคิดนี้ได้ครูจะสามารถพัฒนาตนเองจากรากฐานที่ควรพัฒนา เมื่อครูพัฒนาตนเองพร้อมแล้วจึงจะสามารถพัฒนาศิษย์ได้อย่างเต็มที่

Yao (2019) กล่าวว่า แนวคิดมนุสสธรรมและจาริต (仁和礼) ในปรัชญาขงจื้อกับการปลูกฝังคุณธรรมความเป็นครูของครูระดับชั้นประถมและมัธยมศึกษา โดยสรุปได้ว่า ใช้มนุสสธรรมเป็นรากฐานคุณธรรมในใจครู ใช้จาริตเป็นบรรทัดฐานการปฏิบัติตัวของครู มนุสสธรรมและจาริต สองสิ่งนี้ต้องอาศัยทั้งกายและใจเป็นตัวสร้างมนุสสธรรมสร้างได้จากภายใน จาริตเห็นได้จากการปฏิบัติตน หากสามารถสร้างแนวคิดนี้ให้เกิดในใจได้ ครูก็จะเป็นครูที่สมบูรณ์และเต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้เห็นมุมมองแนวคิดด้านการพัฒนาครูและการสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูที่น่าสนใจทั้งในทางพุทธศาสนาและแนวคิดปรัชญาขงจื้อ แต่ยังไม่พบการเปรียบเทียบโน้ตศน์ความเป็นครูในแนวคิดปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา วิเคราะห์และเปรียบเทียบโน้ตศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา เพื่อนำเสนอโมทัศน์ความเป็นครู ความเหมือนและความต่างของโมทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา ตลอดจนนำเสนอคุณธรรมที่ครูพึงมีเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูที่สมบูรณ์

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลด้านแนวคิดปรัชญาขงจื้อจากหนังสือหลุนอื้อ: ขงจื้อสนทนา ฉบับปี พ.ศ. 2562 ของ สุวรรณา สถาอานันท์ โดยศึกษาร่วมกับตัวบทหลุนอื้อ ภาษาจีน จากหนังสือหลุนอื้อจินตู่ (论语今读 Reading the Analects today) ฉบับปี ค.ศ. 2004 ของ หลี่เจ้อโฮ่ว (Li, 2004) และศึกษาข้อมูลด้านแนวคิดทางพุทธศาสนาจากหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

2. ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือคัมภีร์หลุนอื้อของอมร ทองสุก และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3. จำแนก วิเคราะห์ และเปรียบเทียบโน้ตศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อความจากคัมภีร์หลุนอื้อภาษาไทย ผู้วิจัยยกมาจากคำแปลในหนังสือหลุนอื้อ: ขงจื้อสนทนา ฉบับปี พ.ศ. 2562 ของ สุวรรณา สถาอานันท์ สำนักพิมพ์ โอเพ่น โซไซตี้

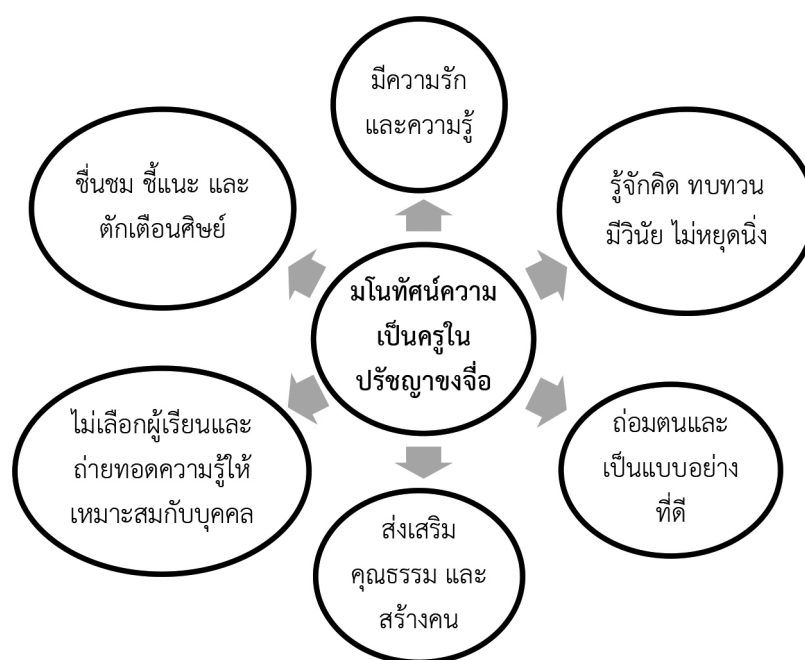
2. สำหรับการถอดเสียงภาษาจีน ผู้วิจัยอิงกับเกณฑ์การถอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักขรวิธีไทยของคณะอนุกรรมการพิจารณาเกณฑ์การถอดเสียงภาษาจีนเป็นภาษาไทย ฉบับสำนักนายกรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2540 นอกจากนี้ผู้วิจัยเลือกใช้เกณฑ์

ดังกล่าวโดยละการขีดเส้นใต้หน่วยเสียงพยัญชนะต้น zh ch sh ที่ใช้ จ ฉ/ช และ ส/ซ ถ่ายทอดเสียง ตามเกณฑ์ข้อ 3.2 ที่ระบุว่าอนุโลมให้ละการขีดเส้นใต้ได้

ผลการวิจัย

1. มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ สามารถจำแนกออกเป็น 6 ประการ

ภาพที่ 1 มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ

ครูต้องเป็นผู้มีความรักและความรู้

ครูมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และประสาทวิชาแก่ศิษย์ แน่นอนว่า ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ครูทุกท่านต้องมี แต่อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญเช่นกันคือ ความรัก การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูต้องอาศัยจิตใจและความรู้สึกที่รัก รักอาชีพครู รักในหน้าที่ความเป็นครู รักผู้เรียน ใจที่มีความรักจะสามารถสร้างความหวังดี ความเมตตา ความเข้าใจและเห็นใจต่อผู้อื่น ดังที่ปรากฏในตัวอย่างหลุนอี่วเล่มที่ 6 บทที่ 20 ขงจื้อกล่าวว่า 子曰：“知之者不如好之者，好之者不如乐之者” (Li, 2004, p. 176) “ผู้รู้ไม่เท่าเทียมผู้รัก ผู้รักไม่เท่าเทียมผู้รื่นรมย์” (Satha-Anand, 2019, p. 375) จากการ

ได้แก่ 1) ครูต้องเป็นผู้มีความรักและความรู้ 2) ครูต้องไม่เลือกผู้เรียนและถ่ายทอดความรู้ให้เหมาะสมกับบุคคล 3) ครูต้องเป็นผู้รู้จักคิด ทบทวน มีวินัย ไม่หุยนึง 4) ครูต้องเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมและสร้างคน 5) ครูต้องรู้จัก ชื่นชม ชี้แนะ และตักเตือนศิษย์ และ 6) ครูต้องรู้จักถ่อมตนและเป็นแบบอย่างที่ดี โดยสามารถอธิบายได้ ดังภาพต่อไปนี้

วิเคราะห์ด้วยท่วงต้นผู้วิจัยพบว่า ขงจื้อให้ความสำคัญของการให้ความรักมาก่อนความรู้ ผู้วิจัยจึงสรุปว่า ครูต้องเป็นผู้มีความรักและความรู้ อีกทั้งครูต้องเป็นผู้มีความรู้ หมายถึง ต้องรู้จักจริง รู้แจ้ง เพื่อสามารถสอนให้ศิษย์รู้แจ้งได้ ซึ่งขงจื้อ กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง “เมื่อรู้สิ่งใด ก็รู้ว่ารู้ เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็รู้ว่าไม่รู้” (Satha-Anand, 2019, p. 321)

ครูต้องไม่เลือกผู้เรียนและถ่ายทอดความรู้ให้เหมาะสมกับบุคคล

ผู้เรียนอาจเลือกครูได้ แต่ครูที่ดีจะไม่เลือกผู้เรียน ขงจื้อไม่แบ่งชนชั้นของผู้เรียน ไม่ให้คำตอบแทนหรือของกำนัลเป็นเงื่อนไขของการรับศิษย์ ขงจื้อกล่าวว่า

“เราไม่ปฏิเสธการสั่งสอนใครก็ตามที่สมัครใจแม้ว่าเนื้อหานั้นจะดีเยี่ยมมาเป็นค่าครู” (Satha-Anand, 2019, p. 383) นอกจากนี้ขงจื๊อยังเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล เพราะเชื่อว่าคนเรามีความแตกต่างกันให้เรียนรู้เหมือนกัน ถ่ายทอดความรู้แบบเดียวกันมิได้เห็นได้จากครั้งหนึ่งขงจื๊อถามขงจื๊อว่า เราควรรับปฏิบัติทันทีในสิ่งที่ได้ยินหรือไม่ ขงจื๊อตอบว่า “เจ้ามีพ่อและพี่ชายอยู่ ทำไมจึงถือหลักว่าต้องรับปฏิบัติสิ่งที่ได้ยินทันที” หวานโหยวถามคำถามเดียวกัน แต่ขงจื๊อตอบเขาว่า “ให้ปฏิบัติสิ่งที่ได้ยินทันที” กงซีหว่าได้ยินเช่นนั้นจึงถามขงจื๊อว่า ทำไมเวลาโหยวถามว่าเขาควรปฏิบัติสิ่งที่ได้ยินทันทีหรือไม่ อาจารย์ตอบว่ามีพ่อและพี่ชายไว้ปรึกษา แต่เมื่อฉิวถามคำถามเดียวกันอาจารย์กลับตอบว่า ให้ปฏิบัติทันที กงซีหว่ารู้สึกสงสัยจึงขอให้ขงจื๊อช่วยอธิบาย ขงจื๊ออธิบายว่า “ฉิวเป็นคนซื่อซำ เราเลยกระตุ้นให้เขาไปข้างหน้า โหยวเป็นคนคึกคักเกินพอดี เราจึงคอยเหนี่ยวรั้งเขาไว้” (Satha-Anand, 2019, p. 450)

ครูต้องเป็นผู้รู้จักคิด ทบทวน มีวินัย ขยัน และไม่หยุดนิ่ง

ขงจื๊อ กล่าวว่า “ทบทวนความรู้เก่า แสวงหาความรู้ใหม่ สามารถเป็นครูได้” (Satha-Anand, 2019, p. 320) ประโยคนี้เป็นที่ประจักษ์กันว่า สิ่งสำคัญในการเป็นครูคือ การมีวินัยในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดที่จะเรียนรู้ ไม่หยุดที่จะทบทวน ดังในคัมภีร์หลุนอวี่ เล่มแรก บทแรก ขงจื๊อกล่าวว่า “เราเรียนอยู่เป็นนิจ มิน่ายินดีดอกหรือ?” (Satha-Anand, 2019, p. 306) แม้เป็นครูก็ต้องใฝ่เรียนอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้ความรู้ดลย หากครูอาจารย์ไม่ขยันขันแข็ง เข้มงวดกวดขันกับการรำเรียน ก็นับเป็นความบกพร่องของครู (Natchamhong & Limpanusorn, 2008, p. 61) การรำเรียนอยู่เป็นนิจเป็นรากฐานการเรียนรู้ที่ดี หากเป็นผู้เรียนที่ดีแล้ว ย่อมเป็นครูที่ดีได้ อย่าได้เบาใจว่าสิ่งนั้นรู้แล้ว พอแล้ว ขงจื๊อกล่าวว่า “เรียนรู้ราวกับว่าจะเรียนไม่ทัน กริ่งเกรงว่าจะลืมหายไป” (Satha-Anand, 2019, p. 405) นอกจากนี้การรู้จักคิดไตร่ตรอง

ทบทวนตน เป็นอีกสิ่งสำคัญที่ครูควรทำ ขงจื๊อ กล่าวว่า “เรียนรู้โดยไม่คิดจะสูญเปล่า คิดโดยไม่เรียนรู้จะเป็นอันตราย” (Satha-Anand, 2019, p. 321)

ครูต้องเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมและสร้างคน

ครูนอกจากจะมีหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้เรียนได้เกิดปัญญาแล้ว ยังต้องรู้จักสอดแทรกคุณธรรมให้ผู้เรียนได้นำไปประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ในยุคสมัยขงจื๊อ แนวคิดคุณธรรมดั้งเดิมของขงจื๊อที่ควรค่าแก่การศึกษาและปฏิบัติ คือ เหวิน (仁) หมายถึง มนุสสธรรม และหลี่ (礼) หมายถึง จารีตธรรมเนียม ต่อมาในช่วงสมัยราชวงศ์ซ่ง จูซี (朱熹) ได้วางรากฐานแนวคิดปรัชญาขงจื๊อใหม่ โดยกล่าวถึงหลักจริยธรรม 5 ประการ ที่มนุษย์พึงมี ได้แก่ เหวิน (仁) มนุสสธรรม อี้ (义) ความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หลี่ (礼) จารีตธรรมเนียม จื่อ (智) ปัญญา ซิน (信) สัจจะ (Natchamhong & Limpanusorn, 2008, p. 19) หากศึกษาแนวคิดของขงจื๊อในคัมภีร์หลุนอวี่ที่ศิษย์ของขงจื๊อได้บันทึกไว้นั้น จะพบว่า ทุกคำสอนของขงจื๊อมีการสอนคุณธรรมอยู่ ทั้งคุณธรรมในเรื่องการปกครองบ้านเมือง คุณธรรมของบุตรที่พึงมีต่อบิดามารดา คุณธรรมของปวงชนทั่วไปในการใช้ชีวิต หรือคุณธรรมในการสร้างพหุวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดสังคมที่เป็นสุข ในยุคสมัยของขงจื๊อสอน เรื่องคุณธรรมเพื่อสร้างคน การสร้างคนในที่นี้ผู้วิจัยพบว่าคือ การสร้างวิญญูชน ในภาษาจีนเรียกว่า จวินจื่อ (君子) ในคำสอนของขงจื๊อมักพบว่าขงจื๊อใช้วิญญูชนอ้างอิงคุณค่าของคน อ้างอิงการเป็นคนดีและคนเก่ง และเรียกคนที่ประพฤติ นอกรีตหรือทรชนว่า เสี่ยวเหวิน (小人) เช่น ขงจื๊อกล่าวว่า “วิญญูชนผูกพันกับความถูกต้องเที่ยงธรรม เสี่ยวเหวิน ผูกพันกับผลประโยชน์” (Satha-Anand, 2019, p. 346) จะเห็นได้ว่าเป็นการยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนว่าการเลือกเป็นวิญญูชนย่อมมีค่ามากกว่าการประพฤติตัวอย่างเสี่ยวเหวิน ขงจื๊อกล่าวว่า “วิญญูชนเมื่อได้ศึกษารำเรียนอย่างกว้างขวาง ควบคุมตนด้วยหลี่ ย่อมไม่พลาดหลง” (Satha-Anand, 2019, p. 378) เห็นได้ว่าขงจื๊อ ปลุกฝังคุณธรรมเพื่อสร้างวิญญูชน

อยากเป็นวิญญูชนจะต้องเล่าเรียนและมีคุณธรรม อีกหนึ่งบทตัวอย่าง ขงจื๊อกล่าวว่า “วิญญูชนใช้ความเที่ยงธรรมเป็นฐานใช้หลักเป็นแนวปฏิบัติ ใช้ความอ่อนน้อมถ่อมตนในการแสดงออก ใช้ความจริงใจทำให้สมบูรณ์ นี่แหละคือ วิญญูชน” ฉะนั้นส่งเสริมคุณธรรมและสร้างคนเป็นอีกหนึ่งประการที่คนเป็นครูควรเรียนรู้ เพื่อสามารถส่งเสริมคุณธรรม แก่ศิษย์ และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างคนดีไปพัฒนาสังคมที่ดีต่อไป

ครูต้องรู้จักชื่นชม ชี้นะ และตักเตือนศิษย์

จากการศึกษาแนวคิดของขงจื๊อพบว่า มีหลายครั้งที่ขงจื๊อกล่าวชื่นชมศิษย์ของตน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ศิษย์คนอื่น และเพื่อสื่อสารว่าสิ่งใดที่ควรประพฤติปฏิบัติและสิ่งใดที่ไม่ควร เหยียนหุย เป็นศิษย์ที่ขงจื๊อกล่าวชื่นชมในหลายข้อความ ครั้งหนึ่งขงจื๊อถามจื๊อกังว่า “เจ้ากับเหยียนหุยใครเก่งกว่ากัน” จื๊อกังตอบว่า “ไม่อาจเทียบเหยียนหุยได้ เหยียนหุยเรียนหนึ่งรู้ถึงสิบ แต่ศิษย์นั้นเรียนหนึ่งรู้เพียงสอง ขงจื๊อฟังแล้วก็กล่าวว่า “เจ้าเทียบเขาไม่ได้ เรากับเจ้าเทียบเขาไม่ได้” (Satha-Anand, 2019, p. 356) อีกครั้งหนึ่งที่ขงจื๊อกล่าวชมเหยียนหุย ขงจื๊อกล่าวว่า “หุยเป็นผู้มีปัญญา! มีเพียงข้าพเจ้าคนเดียว อาศัยอยู่ในตรอกแคบ ๆ ถ้าเป็นคนอยู่จะรู้สึกยากจนจนทนไม่ไหว แต่หุยไม่ปล่อยให้ความยากจนขาดแคลนมาทำลายความเข้มแข็งเบิกบานของตน หุยช่างมีปัญญาเหลือเกิน!” (Satha-Anand, 2019, p. 372) คำชื่นชมความสันโดษของเหยียนหุยในตัวตนนี้สะท้อนว่า ความสันโดษ คือ คุณธรรมที่ขงจื๊อ ยกย่องและอยากสื่อสารกับศิษย์อื่นว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติตาม นอกจากเหยียนหุยแล้วยังมีศิษย์อื่น ๆ ที่ขงจื๊อเอ่ยชม เช่น ครั้งหนึ่งจื๊อกังถามขงจื๊อว่า “อาจารย์จะกล่าวถึงศิษย์ว่าเป็นเช่นใด?” ขงจื๊อตอบว่า “เป็นภานะ” จื๊อกังถามว่า “เป็นภานะอะไร” ขงจื๊อตอบว่าภานะประเภท “ภานะหยกในพิธีบวงสรวง” (Satha-Anand, 2019, p. 372)

ในทางกลับกันหากศิษย์ประพฤติตนไม่สมควร มีเป็นแบบอย่างที่ดี ก็ต้องรู้จักชี้แนะและตักเตือนศิษย์

ขงจื๊อไม่ชอบคนที่เกียจคร้าน ครั้งหนึ่งโจหว่อนอนกลางวัน ขงจื๊อไม่พอใจจึงกล่าวว่า “ไม้ผุไม่อาจแกะสลักได้ กำแพงดินสกปรกไม่อาจตกแต่งให้งามได้ นี่คือนักปราชญ์อันใดที่จะขัดเกลาเขาอีกเล่า” (Satha-Anand, 2019, p. 356) ขงจื๊อยังกล่าวอีกว่า เมื่อก่อนเพียงเอ่ยวาจาข้าก็เชื่อในการกระทำ แต่ตอนนี้แม้เอ่ยวาจา ข้ายังต้องเฝ้าดูการกระทำก่อน เหตุนี้เพราะข้าเห็นโจหว่อนั่นเอง ผู้เป็นครูต้องรู้จักที่จะชื่นชม ชี้นะ และตักเตือนศิษย์ เพื่อให้เขาได้เรียนรู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควร

ครูต้องรู้จักถ่อมตนและเป็นแบบอย่างที่ดี

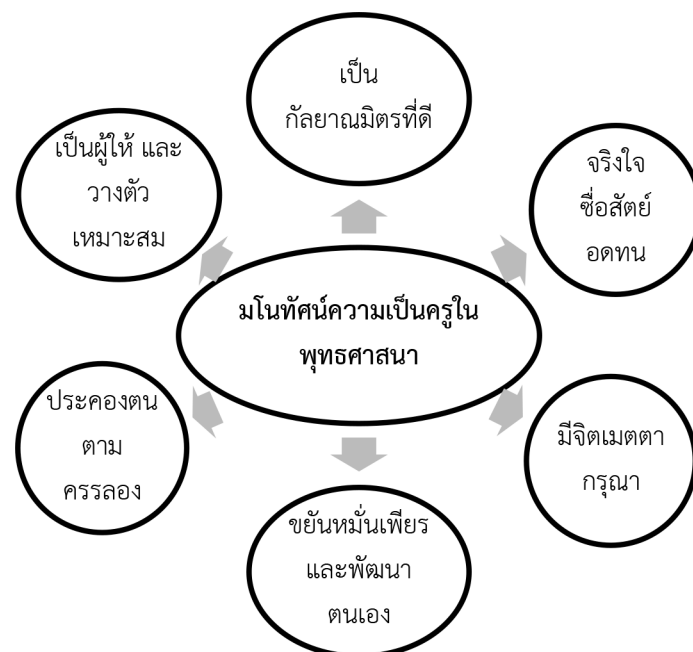
ในคำสอนของคนไทยมักได้ยินว่า จงเป็นน้ำเพียงครึ่งแก้ว คำกล่าวนี้อาจมีความหมายโดยนัยที่สอดคล้องกับความถ่อมตน กล่าวคือ การเป็นน้ำเพียงครึ่งแก้ว ใช้อุปมาว่าจงอย่าหยุดเรียนรู้ หากคิดว่าตนเป็นน้ำที่เต็มแก้วแล้ว จะไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ เฉกเช่นเดียวกับการถ่อมตนของผู้เป็นครู จากการศึกษาค้นคว้าของขงจื๊อมีลักษณะการวางตัวอย่างถ่อมตน เห็นได้จากตอนที่ขงจื๊อกังบอกว่า “อาจารย์ของเราอ่อนโยน ใจดี มีสัมมาคารวะ เรียบง่าย ผ่อนปรน ให้เกียรติ อาจารย์จึงได้มีความรู้มากมาย วิถีหาความรู้ของอาจารย์ช่างต่างจากวิธีของคนอื่นมิใช่หรือ” (Satha-Anand, 2019, p. 310) แม้เป็นครูก็ยังต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ แม้เป็นครูก็มีอาจรู้ทุกสิ่งบนโลกได้ ขงจื๊อ กล่าวว่า “เราเป็นผู้มีความรู้หรือไม่มีความรู้หรือ แต่ถ้าชาวบ้านมาถามคำถาม แม้ไม่มีความรู้อย่างนั้น เราจะพิจารณาต้นปลายจนได้คำตอบ” (Satha-Anand 2019, p. 414) คำกล่าวข้างต้นขงจื๊อมีความถ่อมตัวว่าตนยังมีอีกหลายสิ่งที่ไม่รู้ แต่แม้ไม่รู้ก็สามารถใช้วิธีวิเคราะห์ปัญหาจากแง่มุมต่าง ๆ แทน อีกหนึ่งตัวอย่าง ขงจื๊อกล่าวว่า “วิถีแห่งวิญญูชนมีสามประการ แต่เรายังไม่สามารถเท่าเทียมได้ ผู้มีมนุษยธรรมไม่วิตกกังวล ผู้มีปัญหาไม่สับสน ผู้มีความกล้าไม่กลัว” จื๊อกังกล่าวว่านี่เป็นวิถีการถ่อมตัวของอาจารย์ต่างหาก (Satha-Anand, 2019, p. 504) นอกจากความถ่อมตัวแล้ว การเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นสิ่งที่ผู้เป็นครูพึงมี เพื่อให้ศิษย์และคนรุ่นหลังได้เอาเป็นแบบอย่าง ขงจื๊อปลูกฝังให้รู้จักคิดและเลือกสิ่งที่ดี

สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน และเรียนรู้ในสิ่งที่ไม่ดี เพื่อจะไม่เอาเป็นเยี่ยงอย่าง ดังที่ขงจื้อ กล่าวว่า “ในที่มีคนเดินอยู่สามคน แน่ว่ามีครูของเราอยู่ในจำนวนนั้น เลือกข้อดีแล้วทำตาม แยกแยะข้อเสียแล้วแก้ไข” (Satha-Anand, 2019, p. 389)

สรุปได้ว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อ คือ ครูพึงต้องมีความรักก่อนแล้วจึงมีความรู้ควบคู่ไปด้วย ครูที่ดีต้องไม่เลือกศิษย์ที่จะสอน ครูต้องไม่หยุดนิ่งหมั่นหาความรู้อยู่เสมอ ครูต้องรู้จักชื่นชมศิษย์ สามารถสร้างคนให้เป็นแบบอย่างที่ดีได้ ครูจักต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้ที่พร้อมก่อนจึงไปทำหน้าที่ฝึกฝนผู้อื่น โดยครูมีเป้าหมายในการสอนคนให้เป็นผู้จริงจังและมีคุณธรรม เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสร้างและพัฒนาสังคมที่เป็นสุข

2. มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และจำแนกมโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนาได้ 6 ประการ ดังนี้ 1) ครูต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี 2) ครูต้องซื่อสัตย์และน่านับถือ 3) ครูต้องมีจิตเมตตา 4) ครูต้องขยันหมั่นเพียร และพัฒนาตนเองเสมอ 5) ครูต้องประกอบตนตามครรลอง และ 6) ครูต้องเป็นผู้ให้และวางตัวเหมาะสม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนาที่จำแนกในข้างต้น มีหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลักธรรมสำคัญที่กล่าวถึงการเป็นครูได้ชัดเจนที่สุด และมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาอื่นที่สามารถส่งเสริมความเป็นครูให้สมบูรณ์ ได้แก่ อริยมรรค 8 พรหมวิหาร 4 ขวาวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 โดยสามารถสรุปได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา

ครูต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี

กัลยาณมิตร ไม่ได้หมายถึงเพื่อนที่ดีเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็ยกตัวอย่าง พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญาว่า สามารถสั่งสอนและแนะนำได้แม้จะอ่อนวัยกว่า (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2009, p. 623) เหตุนี้ครูจึงต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีตามหลักธรรมต่อไปนี้

หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรม ดังนี้

1. ปิโย (น่ารัก) คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความเป็นกันเอง ชวนให้ผู้เรียนอยากเข้ามาปรึกษา
2. ครู (นำเคารพ) คือ ประพฤติตนสมควรแก่ฐานะ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย ฟังฟังได้
3. ภาวนีโย (น่าเจริญใจ) คือ รู้จริง ทรงปัญญา ฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ น่ายกย่อง เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์
4. วัตตา (รู้จักพูดให้ได้ผล) คือ พูดเป็น ชี้แจงให้เข้าใจ คอยแนะนำ ตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วณักขโม (ทนต่อถ้อยคำ) คือ พร้อมจะรับฟังคำถามแม้จุกจิก อดทนฟังคำตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ไม่เบื่อหน่ายและเสียอารมณ์
6. คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา (แถลงเรื่องล้าลึกได้) คือ ชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนให้ศิษย์รู้เรื่องที่ลึกยิ่งขึ้นไป
7. โน จัญฐาเน นิโยชะเย (ไม่ชักนำไปในอวิชชา) คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเหลวไหล (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2009, pp. 632-633)

นอกจากหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการที่ทำให้ครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดีแล้ว ผู้วิจัยพบว่า ยังมีหลักธรรมอื่นในพุทธศาสนาที่สามารถช่วยส่งเสริมให้ครูประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร และสามารถเป็นครูที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันประกอบด้วย 5 หลักธรรม ได้แก่

อริยมรรค 8 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 โดยมีรายละเอียด ดังนี้ (Panyaprasoetkul et al., 2020, pp. 183-185)

ครูต้องประกอบตนตามครรลอง

การปฏิบัติตนตามครรลองอาศัยหลักอริยมรรค 8 ธรรมขั้นสูงในศาสนาพุทธ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (การเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (การดำริชอบ) สัมมาวาจา (การพูดจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การทำความชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (การเพียรชอบ) สัมมาสติ (การระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) หากครูสามารถประกอบตนได้ตามที่กล่าวมา จะส่งเสริมให้ครูเป็นแบบอย่างที่น่าชื่นชม

ครูต้องมีจิตเมตตา กรุณา

โดยอาศัยหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น การคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้เกิดประโยชน์และความสุข กรุณา หมายถึง ความต้องการช่วยเหลือ บำบัด ขจัดความทุกข์ยากให้ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ มุทิตา หมายถึง จิตใจที่เป็นสุขในการชื่นชมยินดีกับผู้อื่น และอุเบกขา หมายถึง การวางใจเป็นกลาง ใช้ปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างมีเหตุผลและเป็นธรรม พรหมวิหาร 4 จะส่งเสริมให้ครูเป็นที่รักและศรัทธาของศิษย์

ครูต้องมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ อดทน

โดยอาศัยหลักธรรมฆราวาสธรรม 4 เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการครองเรือนและหลักการครองชีวิต ประกอบด้วย สัจจะ คือ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ และจริงใจ ทมะ คือ การฝึกฝน ข่มใจ รู้จักควบคุมจิตใจ แก้ไขและปรับปรุงตัวให้ก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ขันติ คือ ความอดทน ทำหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่ท้อถอย และจาคะ คือ การเสียสละ เป็นผู้ให้ รู้จักละกิเลส ใจกว้าง พร้อมรับฟังและช่วยเหลือผู้อื่น ฆราวาสธรรม 4 จะส่งเสริมให้ครูเป็นผู้นำเลื่อมใส น่านับถือ

ครูต้องเป็นผู้ให้ และวางตัวเหมาะสม

โดยอาศัยหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน หมายถึง การให้ ผู้เป็นครูอาจารย์จะต้องให้

คำแนะนำ สั่งสอน ให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาด้วยความหวังดี ให้วาจาที่เป็นประโยชน์และเกิดผลดีทำให้น่าเคารพนับถือ อุตถจริยา หมายถึง การประพฤติอันเป็นประโยชน์ การให้ความช่วยเหลือสาธารณประโยชน์ ช่วยแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริม จริยธรรมแก่ผู้อื่น และสมานัตตวา หมายถึง การทำตนให้เสมอดันเสมอปลาย การวางตัวให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม สังคหวัตถุ 4 จะส่งเสริมให้ครูเป็นผู้ให้น่าเคารพและเชิดชู

ครูต้องขยัน หมั่นเพียร และพัฒนาตนเองเสมอ

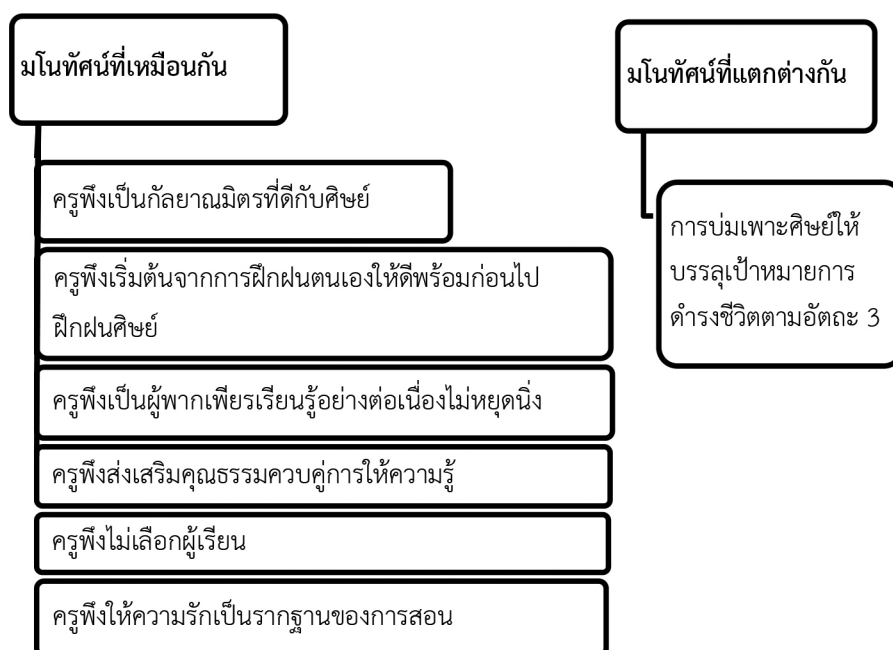
โดยอาศัยหลักธรรมอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ หมายถึง ความต้องการและใฝ่ที่จะทำ ปราถนาที่จะทำสิ่งดีงาม วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายามอดทน มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลังใจในการต่อสู้ไม่ท้อถอย จิตตะ หมายถึง ความจดจ่อและใส่ใจกับสิ่งที่ทำ ไม่เลือนลอย และวิมังสา หมายถึง การหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง หาเหตุผลและข้อเท็จจริง อิทธิบาท 4

จะส่งเสริมให้ครูไม่หยุดนิ่ง เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต นำชื่นชม

สรุปได้ว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา คือ ครูพึงเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของศิษย์ โดยถือหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลัก และอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาประการอื่นขัดเกลาและส่งเสริมให้ครูเป็นครูที่สมบูรณ์ โดยมีเป้าหมายในการการบ่มเพาะศิษย์ให้ดำรงชีวิตตามคำสอนทางพุทธศาสนา

3. การเปรียบเทียบมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

จากการศึกษามโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา สามารถสรุปประเด็นเปรียบเทียบได้ว่า ทั้งปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนาต่างให้ความสำคัญกับครู มองว่าครูเป็นบุคคลที่สำคัญต่อศิษย์มาก ครูเป็นผู้ที่มีหน้าที่ฝึกฝนศิษย์ให้เกิดปัญญา มีความรู้ และมีคุณธรรม ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาประเด็นเปรียบเทียบมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 การเปรียบเทียบมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

มโนทัศน์ความเป็นครูที่เหมือนกัน

จากผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนามีมโนทัศน์ที่เหมือนกันดังนี้

1. ครูพึงเป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับศิษย์ โดยเป็นกัลยาณมิตรในความหมายว่า เป็นบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้
2. ครูพึงเริ่มต้นจากการฝึกฝนตนเองให้ดีพร้อมก่อนไปฝึกฝนศิษย์
3. ครูพึงเป็นผู้ پاکเพียรเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดนิ่ง ศึกษาและทบทวนอยู่เสมอ

4. ครูพึงส่งเสริมคุณธรรมควบคู่การให้ความรู้

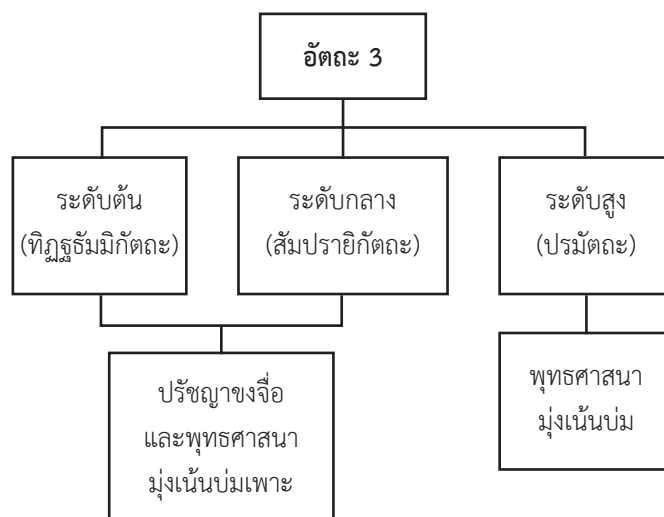
5. ครูพึงไม่เลือกผู้เรียน

6. ครูพึงเป็นผู้ให้ความรักเป็นรากฐานของ

การสอน

มโนทัศน์ความเป็นครูที่แตกต่างกัน

จากผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนามีมโนทัศน์ที่ต่างกัน คือ การบ่มเพาะการดำรงชีวิตของศิษย์ให้บรรลุอรุณประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายของการมีชีวิตหรือที่เรียกว่าอตัละ 3 ประการ โดยสามารถอธิบายได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4 อตัละ 3 ประการ และการมุ่งเน้นบ่มเพาะการดำรงชีวิตให้บรรลุอรุณประโยชน์

ในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

ในทางพุทธศาสนามีเป้าหมายในการดำรงชีวิตที่เรียกว่า อตัละ 3 แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับต้น (ทฤษฎีมิกัตตะ) คือ ประโยชน์ที่บรรลุในปัจจุบัน ได้แก่ การฝึกให้มีพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ดีงามเรียบร้อย อยู่ในสังคมได้อย่างไม่ผิดกติกา ระเบียบ และกฎหมาย 2) ระดับกลาง (สัมปรายิกัตตะ) คือ ประโยชน์ที่บรรลุในอนาคต ได้แก่ การฝึกให้พึ่งพาตนเอง ให้เกิดความสามารถที่จะหาความสุขโดยปราศจากสิ่งพึ่งพาอื่น ๆ ทำให้เกิดความเจริญงอกงาม ความก้าวหน้าด้วยคุณธรรมและปัญญา และ 3) ระดับสูง (ปรมัตตะ) คือ

ประโยชน์สูงสุดหรือเป้าหมายสูงสุดของการดำรงชีวิต ได้แก่ การสอนให้รู้แจ้งถึงสภาวะธรรมของสิ่งทั้งหลาย พ้นจากทุกข์ สงบ มีความสุข เป็นอิสระ เข้าถึงสภาวะนิพพานได้ (Sukhawandee & Pookonglee, 2020, p. 41)

เป้าหมายของครูในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนาต่างมีเป้าหมายเพื่อมุ่งเน้นการสร้างคนเก่งและคนดีเหมือนกัน ในทางปรัชญาขงจื้อ มุ่งสร้างคนเก่งและมีคุณธรรมเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสังคมที่เป็นสุข เห็นได้จากคำสอนคุณธรรมที่ขงจื้อใช้อ้างการเป็นวิญญูชน ส่วนในทางพุทธศาสนาก็มุ่งสร้างคนให้

เป็นคนเก่งและbeingกำลังในการสร้างสังคมเช่นกัน โดยการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนเน้นการสร้างศีลธรรม เริ่มต้นตั้งแต่ศีล 5 จนถึงศีล 8

ฉะนั้นหากนำเป้าหมายในการดำรงชีวิตในพุทธศาสนา (อรรถะ 3) เป็นข้อเปรียบเทียบ จะพบว่าเป้าหมายของครูในการบ่มเพาะศิษย์ในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา เน้นการบ่มเพาะให้บรรลุเป้าหมายระดับต้นและระดับกลางเหมือนกัน แต่ในปรัชญาขงจื้อไม่พบคำสอนที่กล่าวถึง การบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุประโยชน์ระดับสูง คือ การสอนให้รู้แจ้งถึงสภาวะของสิ่งทั้งหลาย พ้นจากทุกข์ ตลอดจนเข้าถึงสภาวะนิพพานได้

อภิปรายผล

จากประเด็นที่มุ่งศึกษาความเป็นครูในมโนทัศน์ของขงจื้อ และความเป็นครูกับหลักกัลยาณมิตรในทางพุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยพบว่า ด้านมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาขงจื้อสอดคล้องกับ Kong (2010) ที่กล่าวว่า มนุสสธรรม คือ บรรทัดฐานของคุณธรรมที่เพื่อนมนุษย์มีต่อกัน จาริต คือ บรรทัดฐานคุณธรรมในการใช้ชีวิต ฉะนั้นสองสิ่งนี้จึงสำคัญต่อการพัฒนาครู และ Yao (2019) กล่าวว่า แนวคิดมนุสสธรรมและจาริต (仁和礼) การใช้มนุสสธรรมพัฒนาครูสามารถทำได้โดยรักในอาชีพครู รักในศิษย์ รักษาวินัยในตนเอง การรู้จักจาริตช่วยทำให้ตระหนักถึงหน้าที่ คุณธรรมที่พึงมี และการรักษาระเบียบวินัย ดังที่ผู้วิจัยพบว่า ครูต้องเป็นผู้มีความรักและความรู้ ประการต่อมาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอว่า ครูต้องเป็นผู้รู้จักคิด ทบทวน มีวินัย ไม่หยุดนิ่ง และต้องเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมและสร้างคน ก็สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chen (2016) ที่ศึกษาแนวคิดการสอนของขงจื้อกับการพัฒนาวิชาชีพครูร่วมสมัย ภายใต้มโนทัศน์ การสอนและเรียนรู้ต้องพัฒนาควบคู่กันไป (教学相长) ครูจึงควรสอนอย่างเป็นมิตรและเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่แตกต่างจากการทบทวน

วรรณกรรม คือ 1) ครูต้องไม่เลือกผู้เรียน ไม่ปล่อยให้ฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ หรือชนชั้นเป็นเงื่อนไขของการเลือกศิษย์ 2) ครูต้องเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมและสร้างคน นอกจากฝึกฝนคนให้เก่งแล้วยังต้องสร้างบุคคลที่มีคุณธรรมด้วย 3) ครูต้องรู้จักชื่นชม ชี้แนะ และตักเตือนศิษย์ และ 4) ครูต้องรู้จักถ่อมตน และเป็นแบบอย่างที่ดี

ผลการวิจัยด้านมโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Sreechanhod (2014) ที่ได้ศึกษาหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในพระไตรปิฎกสำหรับครู โดยสรุปไว้ว่า ครูเป็นกัลยาณมิตรที่คอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีความจริงใจตามหลัก กัลยาณมิตรธรรม 7 ดังที่ผู้วิจัยพบว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา มีหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลักธรรมสำคัญที่กล่าวถึงการเป็นครูได้ชัดเจนที่สุด อีกทั้งผู้วิจัยได้พบประเด็นที่แตกต่างจากการทบทวนวรรณกรรมคือ ความเป็นครูในพุทธศาสนาอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาอีก 5 หลักธรรมในการส่งเสริมความเป็นครูให้สมบูรณ์ ได้แก่ อริยมรรค 8 พรหมวิหาร 4 ขรรษาธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประเด็นเหล่านี้สอดคล้องกับสิ่งที่ Chalakbang (2016) กล่าวว่า จิตวิญญาณความเป็นครูต้องประกอบด้วย การมีคุณธรรมจริยธรรม การตระหนักรู้และปฏิบัติตนบนวิถีความเป็นครูและจรรยาบรรณวิชาชีพครู รักและศรัทธาในวิชาชีพครู มีความเชี่ยวชาญในการสอน และต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนประเด็นการเปรียบเทียบพบว่า ผลการวิจัยคล้ายคลึงกับสิ่งที่ Phrakru Kowitsutaporn (Somdee Kowito) (2017) ค้นพบว่า เป้าหมายของครูในทางพุทธศาสนา คือ มุ่งบ่มเพาะหลักความจริงแห่งชีวิต เพื่อการเข้าถึงนิพพาน แต่ผู้วิจัยได้นำเสนอเพิ่มเติมเรื่องการบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุเป้าหมายการดำรงชีวิตตามอรรถะ 3 สรุปได้ว่า เป้าหมายของครูในการบ่มเพาะศิษย์ในปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา

เน้นการบ่มเพาะให้บรรลุเป้าหมาย 2 ระดับเหมือนกัน ได้แก่ 1) ระดับต้น คือ ฝึกให้มีพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ดีงาม อยู่ในสังคมได้อย่างไม่ผิดกติกา และ 2) ระดับกลาง คือ การฝึกให้พึ่งพาตนเอง ทำให้เกิดความเจริญงอกงามในคุณธรรมและปัญญา แต่ในปรัชญาของขงจื๊อไม่พบคำสอนที่กล่าวถึง การบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุประโยชน์ระดับสูงคือ การสอนให้รู้แจ้งถึงสภาวะธรรมของสิ่งทั้งหลาย พ้นจากทุกข์ ตลอดจนเข้าถึงสภาวะนิพพานได้

สรุปผล

จากการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้จำแนกมโนทัศน์ความเป็นครูในปรัชญาของขงจื๊อเป็น 6 ประการ ได้แก่ 1) ครูต้องเป็นผู้มีความรักและความรู้ 2) ครูต้องไม่เลือกผู้เรียนและถ่ายทอดความเหมาะสมกับบุคคล 3) ครูต้องเป็นผู้รู้จักคิด ทบทวน มีวินัย ไม่หยุดนิ่ง 4) ครูต้องเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมและสร้างคน 5) ครูต้องรู้จักชื่นชม ชี้นำ และตักเตือนศิษย์ และ 6) ครูต้องรู้จักถ่อมตนและเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้วิจัยจำแนกมโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนา ออกเป็น 6 ประการ 1) ครูต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี 2) ครูต้องซื่อสัตย์และน่านับถือ 3) ครูต้องมีจิตเมตตา 4) ครูต้องขยันหมั่นเพียร และพัฒนาตนเองเสมอ 5) ครูต้องประกอบตนตามครรลอง และ 6) ครูต้องเป็นผู้ให้และวางตัวเหมาะสม ผู้วิจัยพบว่า มโนทัศน์ความเป็นครูในพุทธศาสนาที่จำแนกในข้างต้น มีหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลักธรรมสำคัญที่กล่าวถึงการเป็นครูได้ชัดเจนที่สุด และอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาอื่นในการส่งเสริมความเป็นครูให้สมบูรณ์ ได้แก่ อริยมรรค 8 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักอิทธิบาท 4

ประเด็นเปรียบเทียบพบว่า ทั้งปรัชญาของขงจื๊อและพุทธศาสนาต่างให้ความสำคัญกับครู เชื่อว่าครูเป็นบุคคลที่สำคัญต่อศิษย์ เป็นผู้ที่คอยฝึกฝนศิษย์ให้เกิดปัญญา เป็นผู้มีความรู้และมีคุณธรรม โดยทั้งสองแนวคิดมีมโนทัศน์ความเป็นครูที่เหมือนกันคือ ครูพึงเป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับศิษย์ ครูพึงเริ่มต้นจากการฝึกฝนตนเองให้ดีพร้อมก่อนไปฝึกฝนศิษย์ ครูพึงเป็นผู้ پاکเพียรเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ครูพึงส่งเสริมคุณธรรมควบคู่การให้ความรู้ ครูพึงไม่เลือกผู้เรียน และครูพึงเป็นผู้ให้ความรักเป็นรากฐานของการสอน ผู้วิจัยยังพบว่า ทั้งสองแนวคิดมีมโนทัศน์ที่แตกต่างกันคือ การบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุเป้าหมายการดำรงชีวิตตามอรรถ 3 โดยพบว่า เป้าหมายของครูในการบ่มเพาะศิษย์ในปรัชญาของขงจื๊อและพุทธศาสนา เน้นการบ่มเพาะให้บรรลุเป้าหมายระดับต้นและระดับกลางเหมือนกัน แต่ในปรัชญาของขงจื๊อไม่พบคำสอนที่กล่าวถึง การบ่มเพาะคนให้บรรลุประโยชน์ระดับสูงคือ การสอนให้รู้แจ้งถึงสภาวะธรรมของสิ่งทั้งหลาย พ้นจากทุกข์ ตลอดจนเข้าถึงสภาวะนิพพานได้

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความเป็นครูในมโนทัศน์ของขงจื๊อและพุทธศาสนา คุณธรรมที่ครูพึงมี หน้าที่และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของครู จากทั้งสองมโนทัศน์มีการตีความและให้คุณค่าของครูอย่างใกล้เคียงกันคือ ครูต้องพึงมีความรัก ความรู้ เป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่างได้ มีความแตกต่างกันเพียงการบ่มเพาะศิษย์ให้บรรลุเป้าหมายการดำรงชีวิต โดยมีมโนทัศน์ของขงจื๊อไม่ได้มุ่งหวังให้ศิษย์ต้องเข้าถึงนิพพาน หากแต่มุ่งหวังให้ศิษย์มีพร้อมซึ่งความรัก สติปัญญา และมีคุณธรรม พึงเป็นดังที่วิญญาณ

References

- Bhikkhu, B. (2004). *Dhamma for Teachers narrated by Bhuddhadasa Bhikkhu at Mokkhaplaram Religion Practice Garden, Chaiya District, Surat Thani Province on 4-29 September 2004*. Ministry of Education. [in Thai]
- Chalakbang, W. (2016). The spirituality of teachers: A key characteristic of professional teachers. *Nakhon Phanom University Journal*, 6(2), 123-128. [in Thai]
- Chen, R. (2016). The confucian thought of “teaching and learning mutual benefit” and the professional development of contemporary teachers. *Journal of Educational Institute of Jilin Province*, 10, 11-12. [in Chinese]
- Kong, Q. (2010). The moral embedding of confucianism in teacher education in China. *Journal of Teaching and Management*, 14, 13-14. [in Chinese]
- Li, Z. (2004). *Reading the analects today* (3rd ed.). Longchang Weiye Printing Limited Company Press. [in Chinese]
- Natchamnong, T., & Limpanusorn, P. (2008). *Confucius philosophy: The pedagogy of confucius*. Baiboau Books. [in Thai]
- Panyaprasoetkul, K., Thanaphaet, C., Pisaisarakhun, P., & Saypakhom, I. (2020). Teacher training according to Buddhist principles. *NEU Academic and Research Journal*, 10(2), 176-187.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma (Revised and expanded edition)* (11th ed.). Mahachulalongkornrajavidyalaya Press. [in Thai]
- Phrakru Kowitsutaporn (Somdee Kowito). (2017). The Role of Teacher in Theravada Buddhism and Hinduism. *Journal of MCU Studies Special Issue*, 5(sp1), 126-139. [in Thai]
- Royal Academy. (2011). *The royal institute dictionary 2011: The edition to commemorate King Bhumibol Adulyadej's seventh cycle (84th) birthday anniversary in 5 December 2011*. Sirivatana Interprint Public Company Limited.
- Satha-Anand, S. (2019). *Lun Yu: The sayings of confucius*. Openbooks Publishing. [in Thai]
- Sreechanhod, K. (2014). *A study of Sevenfold Kalanamitta-dhamma in Tipitaka for teachers*. Mahachulalongkornrajavidyalaya University. [in Thai]
- Sukhawandee, B., & Pookonglee, S. (2020). The ideal life as conceived in Theravada Buddhism. *RTNA Journal of Social Sciences, Humanities and Education*, 7(1), 31-42. [in Thai]
- Tongsuk, A. (2009). *Lun Yu: The analects of confucius (The analects of ancient China)* (2nd ed.). Chunhawatt. [in Thai]
- Trueplookpanya. (2023, February 28). *Prakunteesam Song by Trueplookpanya*. https://www.trueplookpanya.com/truelittlemonk/season5/video/798_
- Yao, S. (2019). The enlightenment of confucian thought on benevolence and rites on the cultivation of teacher ethics in primary and secondary schools in the new era. *Young Society*, 24(2), 82-83. [in Chinese]

Name and Surname: Benjamaporn Ruechai

Highest Education: Master degree in Teaching Chinese for Speaker of Languages, Southwest University, International Collage, Chongqing, China

Affiliation: General Education, Panyapiwat Institute of Management

Field of Expertise: Chinese Language and Chinese Philosophy

Name and Surname: Kanokporn Numtong

Highest Education: Doctor of Philosophy in Classical Chinese Literature, Nanjing University, P.R. China

Affiliation: Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Field of Expertise: Chinese Language, Chinese Literature, and Chinese-Thai Translation